

Obowiązki zamawiających i wykonawców w świetle zasad udzielania zamówień publicznych

Obligations of Contracting Authorities and Contractors in the Light of Public Procurement Rules

Abstract

The axiological framework for activities undertaken on the public procurement market is determined by the principles of awarding contracts. These principles are carriers of high values, such as honesty, equality, impartiality and objectivity. Entities operating on the public procurement market should act in accordance with these values. Since the principles are not norms of conduct, in order to reconstruct the patterns of proper behaviour of contracting authorities and economic operators, the principles of awarding contracts have to be translated into specific obligations. The proper functioning of the procurement segment of the economy depends on the degree of their implementation.

SŁOWA KLUCZOWE: zasady udzielania zamówień, wartości, zamawiający, wykonawca, obowiązki.

KEY WORDS: principles of awarding contracts, values, contracting authority, economic operator, obligations.

JOANNA KIRAGA – magister prawa, Uniwersytet Gdański, e-mail: joanna.kiraga@ug.edu.pl, ORCID – 0000-0002-7815-7273.

1 | Wprowadzenie

W dziale I rozdziale 2 ustawy z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych^[1] zostały przedstawione zasady udzielania zamówień. Ich katalog obejmuje: zasadę zachowania uczciwej konkurencji, zasadę równego traktowania wykonawców, zasadę przejrzystości, zasadę proporcjonalności, zasadę efektywności, zasadę legalizmu, zasadę bezstronności i obiektywizmu, zasadę jawności, zasadę pisemności oraz zasadę prowadzenia postępowania w języku

¹ Ustawa z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1605 ze zm.) (dalej: u.p.z.p.).

polskim. Biorąc pod uwagę okoliczność, że zasady prawa są szczególnymi normami prawnymi[2], w inny sposób niż klasyczne normy prawne formułują one nakazy osiągania określonych stanów rzeczy[3]. Ta odmienność polega na tym, że definiują one jedynie obowiązki realizacji określonych wartości, natomiast ustalenie wzorców powinno zachowania wymaga dokonania ich przełożenia[4].

Dla podmiotów, do których adresowane są te normy prawne, najbardziej istotne są, jak się wydaje, właśnie wzorce powinno zachowania. Adresaci norm prawnych muszą być świadomi tego, jakich zachowań wymaga się od nich w związku z potrzebą urzeczywistniania wartości wyrażonych w zasadach. Ze względu na to, że w zamówieniach publicznych z zasadami są bezpośrednio związane funkcje zamówień (stymulacyjna, protekcyjna, aktywizacyjna, decentralizacyjna, zaufania społecznego do realizowanych wydatków publicznych)[5], od stopnia realizacji zasad, a więc podejmowania właściwych działań przez podmioty, które organizują i uczestniczą w postępowaniach o udzielenie zamówienia, zależy prawidłowe funkcjonowanie rynku zamówień publicznych.

Znając wagę zasad udzielania zamówień publicznych i ich znaczenie dla stosunków gospodarczych, konieczne jest podjęcie próby ustalenia obowiązków zamawiających i wykonawców, które wpisują się w idee poszczególnych zasad. Właściwe przepisy u.p.z.p. oraz orzecznictwo sądowe i *quasi-sądowe* (KIO), wsparte dorobkiem doktrynalnym, powinny umożliwić ustalenie tych obowiązków, określenie ich adresatów, a także wskazanie etapu postępowania o udzielenie zamówienia publicznego, na którym zamawiający i wykonawcy muszą je wykonywać.

2 Na tle innych norm prawnych zasady prawa wyróżniają się ponadprzeciętną doniosłością aksjologiczną, funkcjonalną i hierarchiczną. Zob. Leszek Leszczyński, Grzegorz Maroń, „Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G* 60, nr 1 (2013): 81.

3 Marzena Kordela, „Zasady prawa jako normatywna postać wartości” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 68, nr 1 (2006): 41.

4 Kordela, „Zasady prawa jako normatywna postać wartości”, 48.

5 Mariusz Zaborowski, „Cel i funkcje zamówień publicznych” *Optimum. Economic Studies*, nr 3 (2019): 156.

2 | Zasada zachowania uczciwej konkurencji

Wszystkie przepisy dotyczące zamówień publicznych są podporządkowane zasadzie zachowania uczciwej konkurencji[6]. Ma to niewątpliwie związek z uwarunkowaniami gospodarczymi. Jak wskazuje się w literaturze, siłą napędową gospodarki i jednocześnie zasadniczym środkiem realizacji społecznej gospodarki rynkowej jest konkurencja, u której podstaw znajduje się rywalizacja przedsiębiorców na rynku, aktywizująca inicjatywę gospodarczą obywatela, a której skutkiem jest wzmocnienie potencjału ekonomicznego gospodarki (społeczeństwa)[7]. Adresatami idei uczciwej konkurencji są zamawiający oraz wykonawcy. Do obowiązków pozytywnych zamawiających związanych z realizacją zasady uczciwej konkurencji należą m.in.: przygotowanie i przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia w sposób zapewniający zachowanie uczciwej konkurencji, formułowanie opisu przedmiotu zamówienia oraz wymagań w zakresie wiedzy, doświadczenia, potencjału ekonomicznego wykonawców, aby szansę udziału w postępowaniu miało jak najwięcej podmiotów oferujących jak najszerszy wachlarz usług i produktów[8], dokonywanie oceny ofert złożonych w postępowaniu zgodnie z wymaganiami wyartykułowanymi w dokumentacji postępowania oraz z poszanowaniem wymogów stawianych przez powszechnie obowiązujące przepisy prawa, rzetelne zbadanie złożonych ofert[9] oraz odrzucanie ofert, które zostały złożone w warunkach czynu nieuczciwej konkurencji[10].

Po stronie wykonawców reżim uczciwej konkurencji w zamówieniach skutkuje obowiązkiem właściwego konkurowania o wybór ich ofert, w tym przestrzegania dobrych praktyk obowiązujących w obrocie gospodarczym. Dla wykonawców będących przedsiębiorcami w rozumieniu art. 4 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców[11] obowiązek przestrzegania reguł

6 Wyrok NSA z dnia 3 listopada 2016 r., II GSK 1074/15, LEX nr 2268184.

7 Hans Jörg Thieme, *Społeczna gospodarka rynkowa*, tłum. Monika Trojan (Warszawa: C.H. Beck, 1995), 10.

8 Wyrok WSA we Wrocławiu z dnia 21 czerwca 2017 r., III SA/Wr 1493/16, LEX nr 2364743.

9 Wyrok KIO z dnia 9 listopada 2020 r., KIO 2598/20, LEX nr 3105753.

10 Art. 226 ust. 1 pkt 7 u.p.z.p.

11 Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców (t.j. Dz.U. z 2024 r., poz. 236 ze zm.) (dalej: PrPrzed).

uczciwej konkurencji wynika również z art. 9 tejże ustawy^[12]. Skutkiem negacji reguł uczciwej konkurencji jest dokonywanie czynów nieuczciwej konkurencji. Czynem nieuczciwej konkurencji jest działanie sprzeczne z prawem lub dobrymi obyczajami, jeżeli zagraża lub narusza interes innego przedsiębiorcy lub klienta^[13]. Ochronie prawnej podlegają zatem interes innego przedsiębiorcy – wykonawcy oraz interes zamawiającego, który występuje w roli klienta. Założenie wyjściowe, zgodnie z którym z ochrony mogą korzystać wyłącznie przedsiębiorcy (wykonawcy będący przedsiębiorcami), należy jednak uznać za niewłaściwe. W tożsamym stopniu zakres ochrony powinien przysługiwać bowiem wykonawcom niebędącym przedsiębiorcami^[14].

W tym miejscu należy zasygnalizować wątpliwości, które dotyczą tego, którym podmiotom można przyznać status sprawcy czynu nieuczciwej konkurencji. Triada rozwiązań prezentuje się następująco: czyn nieuczciwej konkurencji może popełnić tylko przedsiębiorca; czyn ten może popełnić zarówno przedsiębiorca, jak i podmiot, który takiego statusu nie posiada; sprawcą może być przedsiębiorca, a wyjątkowo – tylko w przypadkach wprost wskazanych w ustawie – inny podmiot^[15]. Biorąc pod uwagę okoliczność, że nieprawidłowości na rynku zamówień publicznych mają istotny wpływ na pozostałą część rynku^[16], a także fakt, iż katalog podmiotów chronionych przed czynami nieuczciwej konkurencji ujęto w szeroki sposób, zasadne wydaje się odzwierciedlenie tego działania w odniesieniu do katalogu sprawców czynów nieuczciwej konkurencji. Konsekwentnie uznać należy, że naruszającym ogólny zakaz uczciwej konkurencji może być zarówno wykonawca będący przedsiębiorcą, jak i wyko-

¹² Art. 9 PrPrzed.

¹³ U.p.z.p. nie zawiera definicji „nieuczciwej konkurencji”, dlatego też konieczne jest posłużenie się definicją znaną ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1233 ze zm.). Przedstawia ją art. 3 ust. 1 tejże ustawy.

¹⁴ Zgodnie z wyrokiem WSA w Warszawie dyskryminowanie wykonawcy ze względu na formę prawną prowadzonej działalności gospodarczej lub też jej nieprowadzenie narusza zasady zamówień publicznych, w tym w szczególności zasadę konkurencyjności. Wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 lutego 2019 r., V SA/Wa 1271/18, LEX nr 3130738.

¹⁵ Ewa Nowińska, „Art. 3”, [w:] Ewa Nowińska, Krystyna Szczepanowska-Kozłowska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz* (Warszawa: Wolters Kluwer, 2018), 89.

¹⁶ Przemysław Szustakiewicz, *Zasady prawa zamówień publicznych* (Warszawa: Wydawnictwo Publicus, 2007), 135.

nawca niebędący przedsiębiorcą, a także zamawiający. Dokonywanie przez któryś ze wskazanych podmiotów ingerencji w wolność konkutowania jest w istocie również dokonywaniem ingerencji w wolność (swobodę) umów^[17].

Wspomnieć należy, że zasada swobody umów i bez tego rodzaju działań doznaje różnych ograniczeń na gruncie u.p.z.p. Po pierwsze, zamawiający nie może swobodnie wybrać kontrahenta, po wtóre, to zamawiający określa zasady, na których chce zawrzeć umowę, po trzecie, strony nie mogą swobodnie zmienić już zawartej umowy^[18]. Źródłem ograniczeń w kontraktowaniu dotyczącym zamówień są wówczas: przepisy prawa, specyfikacja warunków zamówienia oraz pozostałe dokumenty postępowania. W inny sposób należy jednak patrzeć na ograniczenia swobody kontraktowania wynikające z przepisów prawa oraz ograniczenia autonomii będące efektem zakłócenia funkcjonowania mechanizmu konkurencji. Jedynie w drugim przypadku wolność konkurencji, a więc i wolność kontraktowania, są zagrożone i wymagają ochrony prawnej.

3 | Zasada równego traktowania wykonawców

Emanacją głosu rzymskich jurystów, którzy dużą wagę przywiązywali do *aequitas* jest w zamówieniach publicznych zasada równego traktowania wykonawców^[19]. *Aequitas*, czyli jednakowa miara, równość, sprawiedliwość, czy też słuszność^[20] w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego determinuje sposób zachowania się zamawiających w stosunku do wykonawców. W najprostszym ujęciu, obowiązek równego traktowania wykonawców wymaga od zamawiających traktowania wszystkich wykonawców znajdujących się

¹⁷ Andrzej Powałowksi uważa, że wolność konkutowania wiąże się z wolnością (swobodą) umów. Swoboda umowy zakłada istnienie konkurencji. Efektem konkurencji jest dążenie do zawierania umów z dowolnie (swobodnie) wybranymi partnerami (konkurentami). Rolą prawa powinna być dbałość o dostateczną stabilność zarówno konkurencji, jak i systemu umów. Andrzej Powałowksi, „Ochrona konkurencji w prawie zamówień publicznych”, [w:] *Prawo zamówień publicznych. Stan obecny i kierunki zmian*, red. Henryk Nowicki, Paweł Nowicki (Wrocław: Presscom, 2015), 108.

¹⁸ Wyrok KIO z dnia 13 marca 2013 r., KIO 448/13, LEX nr 1298030.

¹⁹ Zasada równego traktowania wykonawców jest również odzwierciedleniem zasady równości i zakazu dyskryminacji wyrażonych w art. 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

²⁰ Janusz Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków* (Kraków: Universitas, 2006), 37.

w tożsamej sytuacji prawnej lub faktycznej w identyczny sposób^[21]. Poza tak zarysowaną perspektywą równego traktowania wykonawców wykraczają zachowania zamawiających, które polegają na: stosowaniu przywilejów oraz środków dyskryminujących, tworzeniu i wprowadzaniu nieuzasadnionych barier ograniczających prawo oferentów do wzięcia udziału w przetargu, działaniu w sposób, który będzie eliminować z udziału w postępowaniu określoną grupę wykonawców, albo też będzie stwarzać określonej grupie uprzywilejowaną pozycję^[22].

Praktyka orzecznicza wśród działań zamawiających, które naruszają obowiązek równego traktowania wykonawców, wskazuje m.in. na: wprowadzenie zróżnicowanego terminu zapłaty za należyte spełnienie tego samego świadczenia w zależności od statusu wykonawcy^[23], dyskryminowanie wykonawcy ze względu na formę prawną prowadzonej działalności gospodarczej lub też jej nieprowadzenie^[24], formułowanie wymagań, które wykluczają wykonawców spoza Polski^[25], czy też dokonywanie oceny ofert wykonawców na podstawie niejednorodnych kryteriów podmiotowych lub przedmiotowych. W interesie publicznym leży udział w postępowaniu o udzielenie zamówienia jak największej liczby wykonawców. Będą oni zainteresowani udziałem w postępowaniu, jeżeli zamawiający: zapewni im równy dostęp do informacji dotyczących zamówienia, zastosuje jednakowe miary oceny do wszystkich potencjalnych wykonawców, a także będzie egzekwował od wszystkich wykonawców przestrzeganie warunków udziału w postępowaniu oraz spełnianie wymagań co do treści oferty opisanych w specyfikacji warunków zamówienia.

²¹ Wyrok NSA z dnia 6 marca 2019 r., I GSK 1056/18, LEX nr 2641824. Maria Królikowska-Olczak wskazuje, iż zasada równego traktowania wykonawców ma szerszy zakres niż sam zakaz dyskryminacji, który nie nakłada na podmioty obowiązku podejmowania działań o charakterze pozytywnym, tak jak zasada równości. Maria Królikowska-Olczak, „Równe traktowanie wykonawców w zamówieniach publicznych”, [w:] *Leksykon prawa zamówień publicznych*, red. Andrzej Powalowski (Warszawa: C.H. Beck, 2014), 248.

²² Wyrok WSA w Warszawie z dnia 25 sierpnia 2017 r., VIII SA/Wa 13/17, LEX nr 2364540.

²³ Wyrok KIO z dnia 13 marca 2020 r., KIO 465/20, LEX nr 2946276.

²⁴ Wyrok WSA w Warszawie z dnia 13 lutego 2019 r., V SA/Wa 1271/18, LEX nr 3130738.

²⁵ Wyrok WSA w Krakowie z dnia 27 listopada 2019 r., I SA/Kr 467/19, LEX nr 3092394.

Zważyć należy, że zasada równego traktowania wykonawców nie ma jednak charakteru absolutnego. Koncepcja bezwzględnego podporządkowania każdego etapu postępowania przedmiotowej zasadzie, jakkolwiek *prima facie* słuszna, rodziłaby po stronie zamawiającego obowiązki niemożliwe do zaakceptowania. Zamawiający musiałby zorganizować postępowanie w taki sposób, aby dopuścić do udziału w nim wszystkich wykonawców, którzy działają na rynku i którzy są zdolni do tego, aby w jakimś zakresie wykonać zamówienie, a nawet podejmować działania zmierzające do zrównania szans poszczególnych wykonawców. Tymczasem zamawiający musi mieć na względzie, że postępowanie o udzielenie zamówienia publicznego jest przede wszystkim procedurą zakupową, której celem jest otrzymanie przez niego świadczenia odpowiadającego jego potrzebom, a więc to wykonawcy winni dostosować się do uzasadnionych potrzeb zamawiającego, a nie odwrotnie – zamawiający do możliwości wykonawców[26].

Z powyższych rozważań wynika, iż w postępowaniu o udzielenie zamówienia, *aequitas* musi zaistnieć nie tylko jako równość w traktowaniu wykonawców, ale również jako równość między uzasadnionym interesem zamawiającego, a interesem potencjalnych wykonawców. Do dokonywania ważenia interesów zobowiązany jest zamawiający. Powinien on dbać o zachowanie niezbędnej równowagi między interesem polegającym na uzyskaniu rękąmi należytego wykonania zamówienia a interesem potencjalnych wykonawców, których nie można przez wprowadzenie nadmiernych wymagań z góry wykluczać z udziału w postępowaniu[27].

4 | Zasada przejrzystości

Zasada przejrzystości, nazywana również zasadą transparentności, wprowadza do zamówień publicznych standardy klarownych i jednolicie rozumianych czynności zamawiającego[28]. Przestrzeganie tej zasady przez zamawiających na etapie przygotowania postępowania o udzielenie zamówienia ogranicza

26 Wyrok KIO z dnia 12 sierpnia 2020 r., KIO 1430/20, LEX nr 3043862.

27 Wyrok KIO z dnia 30 października 2018 r., KIO 2140/18, LEX nr 2620409.

28 W literaturze przedmiotu wskazuje się, że zasada przejrzystości jest przede wszystkim środkiem do realizacji innych zadań, a nie celem samym w sobie. Grzegorz Klich, „Zasada przejrzystości postępowania o udzielenie zamówienia publicznego” *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 497 (2017): 82.

zakres ich obowiązków informacyjnych w toku postępowania. W przypadku bowiem gdy zamawiający sformułuje opis przedmiotu zamówienia, warunki udziału w postępowaniu, kryteria oceny ofert oraz pozostałe elementy specyfikacji warunków zamówienia w sposób jasny, precyzyjny oraz spójny, wykonawcy nie będą zwracali się do niego z wnioskami o wyjaśnienie treści SWZ[29].

Na etapie redagowania tekstu dokumentów zamówienia zamawiający muszą również zważać, aby treść tych dokumentów ukazywała ich rzeczywistą wolę w sposób wyraźny. Poznanie intencji zamawiających powinno być możliwe bez dokonywania wykładni przepisów prawa lub dokumentacji, a także bez uzupełniania przez krajowe organy lub sądownictwo występujących w tej dokumentacji luk[30]. Zachowanie należytej staranności przy opracowywaniu dokumentacji jest o tyle istotne, że wszelkie niejasności będą rozstrzygane na korzyść wykonawców. Zasada przejrzystości przeciwstawia się temu, aby wyciągać negatywne konsekwencje wobec wykonawcy wskutek niedopełnienia przez niego obowiązku, który nie wynika wyraźnie z dokumentacji przetargowej lub obowiązujących przepisów prawa krajowego[31].

Determinantami przejrzystego postępowania o udzielenie zamówienia nie są jednak wyłącznie transparentne czynności mające na celu jego przygotowanie. Stanowisko doktryny, które znajduje oparcie w poglądach judykatury, koncentruje się na tym, aby wszelkie czynności zamawiających podejmowane względem wykonawców w postępowaniu, których skutki prawne dotyczą tych wykonawców i mogą być przez nich zaskarżone, posiadały obligatoryjne uzasadnienie[32]. Eksplikując zależność przejrzystości postępowania od uzasadniania czynności przez zamawiających, wskazać należy, że wykonawcy powinni znać motywy określonego działania bądź zaniechania zamawiających, aby móc weryfikować zgodność z prawem ich zachowań. Przeprowadzone rozważania prowadzą do wniosku, iż postępowanie zamówieniowe nosi zna-

29 Art. 135 u.p.z.p.

30 Wyrok KIO z dnia 19 czerwca 2020 r., KIO 883/20, LEX nr 3042073.

31 Ibidem.

32 Wątek obligatoryjności uzasadniania czynności przez zamawiających został podjęty przez Włodzimierza Dzierżanowskiego. Podstawą twierdzeń autora było orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości. Włodzimierz Dzierżanowski, „Zasada przejrzystości”, [w:] *Leksykon zamówień publicznych*, red. Włodzimierz Dzierżanowski, Małgorzata Sieradzka, Przemysław Szustakiewicz (Warszawa: Wolters Kluwer, 2021), 474. Źródłem tożsamyh wniosków mogą być wyroki KIO z dnia 29 stycznia 2021 r., KIO 3490/20, LEX nr 3129308, oraz z dnia 25 maja 2015 r., KIO 946/15, LEX nr 1798008.

miona przejrzystości, jeżeli czynności zamawiających są dla wykonawców klarowne oraz uzasadnione w świetle dokumentów zamówienia, przepisów prawa i okoliczności faktycznych.

5 | Zasada proporcjonalności

Wpływ na przygotowanie, przebieg oraz zakończenie postępowania o udzielenie zamówienia posiada również zasada proporcjonalności. Operuje ona stosownymi ograniczeniami, które nie pozwalają zamawiającym na całkowicie swobodne określenie warunków udziału w postępowaniu oraz podejmowanie innych działań, które nie są adekwatne dla jego celów. Zamawiający, który w postępowaniu zamówieniowym występuje w roli gospodarza tego postępowania i jednocześnie przyszłego odbiorcy przedmiotu zamówienia, musi zachować właściwą proporcję między wymaganiami stawianymi wykonawcom a rodzajem i zakresem zamówienia. Okoliczność, że decyzje zamawiającego, a sięgając głębiej – jego oczekiwania są analizowane pod względem spełnienia kryterium proporcjonalności, wywołuje potrzebę zidentyfikowania warunków udziału w postępowaniu, które mogłyby stanowić schemat proporcjonalności dla zamawiających.

W jednym z judykatów KIO wskazała, że za proporcjonalne warunki udziału w postępowaniu można uznać te, które są uzasadnione w odniesieniu do konkretnych warunków danego zamówienia, w tym w szczególności – wartości zamówienia, charakterystyki i specyfiki przedmiotu zamówienia, zakresu zamówienia, stopnia jego złożoności oraz warunków realizacji³³. Ten sam wyrok zawiera dezyderat, aby zamawiający określali warunki udziału w postępowaniu na minimalnym poziomie, tj. takim, który nie ograniczy dostępu do zamówienia wykonawcom dającym rękojmię należytego wykonania zamówienia³⁴. W kontekście poprzedniego zdania poczynić należy adnotację, zgodnie z którą minimalny poziom wymagań bez wątpienia nie obliuguje zamawiających do przewidywania niskich wymagań. Chodzi tu jedynie o to, aby za każdym razem potrafili oni racjonalnie zrównoważyć własny interes oraz interes wyko-

³³ Wyrok KIO z dnia 4 marca 2021 r., KIO 356/21, LEX nr 3163096.

³⁴ Ibidem.

nawców^[35].

Na tle przedstawionego orzeczenia klarują się dwa zasadnicze wnioski. Pierwszy z nich dotyczy wykazywania przez warunki udziału w postępowaniu zdolności adaptacyjnych, które umożliwiają zamawiającym przystosowanie warunków udziału w postępowaniu do warunków danego zamówienia, tj. okoliczności prawnych i faktycznych, w jakich ma być ono realizowane. Natomiast drugi, zainspirowany brzmieniem orzeczenia, wniosek jest w istocie skierowanym bezpośrednio do zamawiających nakazem wystrzegania się formułowania redundantnych warunków udziału w postępowaniu.

Spod wpływu zasady proporcjonalności nie powinny być wyłączone również inne działania zamawiających, jak np. określanie terminów na podjęcie czynności przez wykonawców czy też odstąpienie od wykluczenia wykonawcy z postępowania o udzielenie zamówienia na podstawie art. 109 u.p.z.p.

6 | Zasada efektywności ekonomicznej

Na najlepszą jakość przedmiotu zamówienia w stosunku do środków, które zamawiający może przeznaczyć na jego realizację oraz najlepsze efekty zamówienia, w tym efekty społeczne, środowiskowe oraz gospodarcze, o ile którykolwiek z tych efektów jest możliwy do uzyskania w danym zamówieniu, w relacji do poniesionych nakładów kieruje uwagę wprowadzona do u.p.z.p. z 2019 r. zasada efektywności ekonomicznej. Stanowi ona odejście od paradygmatu, zgodnie z którym zamawiający udziela zamówienia temu wykonawcy, który zaoferował najniższą cenę za dostawę, usługę lub roboty budowlane. Dla zamawiających, którzy tworzą sektor finansów publicznych w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych^[36] obowiązek dążenia do uzyskania najlepszych efektów przy wykorzystaniu możli-

³⁵ W podobny sposób o potrzebie równoważenia interesu publicznego i interesu wykonawców wypowiedziała się Magdalena Taraszkiewicz, „Zasada proporcjonalności a warunki udziału w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego” *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu* 10, nr 2 (2022): 57. Ewaryst Kowalczyk w zasadzie proporcjonalności dostrzega zasadę ważenia wartości w procesie podejmowania rozstrzygnięć. Ewaryst Kowalczyk, „Koncepcja normatywna warunków zamówienia publicznego” *Studia Prawnoustrojowe*, nr 53 (2021): 330.

³⁶ Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 1270 ze zm.).

wie najmniejszych nakładów wynika nie tylko z u.p.z.p. z 2019 r., ale również z istniejącej przed tą datą ustawy o finansach publicznych, a konkretnie z art. 44 ust. 3 tej ustawy. W konsekwencji jedynie w odniesieniu do zamawiających innych niż zamawiający będący jednostkami sektora finansów publicznych zasada efektywności ekonomicznej przejawia nowatorski charakter.

Zaznaczyć należy, że efektywność jest pojęciem, które trudno jednoznacznie zdefiniować. Bezsprzecznie ma to związek z wielowymiarowym postrzeganiem tego terminu^[37]. W uchwale Kolegium Regionalnej Izby Obrachunkowej w Krakowie w sposób ogólny wskazano, że efektywny oznacza tyle, co skuteczny, wydajny, dający pozytywne wyniki^[38]. Złożona natura efektywności pozwala twierdzić, że aspekt ekonomiczny nie wyczerpuje tego, co należy oceniać w kontekście skuteczności, wydajności oraz pozytywnych wyników. Dopuszczalność rozpatrywania efektywności w wielu aspektach stawia w nowym świetle zasadę efektywności ekonomicznej oraz jej założenia. Głównym celem działania zamawiających przestaje być wyłącznie racjonalność gospodarowania, a staje się nim koincydencja efektywności ekonomicznej, społecznej, środowiskowej oraz gospodarczej. Podkreślić przy tym należy, że jednoczesne występowanie efektów ekonomicznych oraz pozaeconomicznych jest stanem pożądanym i nie zawsze będzie możliwe do osiągnięcia. Dla zamawiającego oznacza to, że obowiązek w tym zakresie nie ma charakteru bezwzględnego^[39]. Aby wyznaczane przez zamawiających cele nie były czymś na wzór platońskiej utopii, zamawiający powinni przeprowadzać negocjacje z wykonawcami, a zamawiający publiczni powinni dokonywać analizy potrzeb i wymagań^[40].

³⁷ Anna Rutkowska, „Teoretyczne aspekty efektywności – pojęcie i metody pomiaru” *Zarządzanie i Finanse* 11, nr 1, cz. 4 (2013): 439 i n.

³⁸ Uchwała Kolegium RIO w Krakowie z dnia 6 listopada 2013 r., KI-412/249/13, LEX nr 1728862.

³⁹ Ewa Lotko, „Zasada efektywności a konkurencyjność polskiego rynku zamówień publicznych” *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 74, nr 11 (2021): 40.

⁴⁰ Efektywność ma służyć przede wszystkim wdrożeniu podejścia strategicznego przy udzielaniu zamówień, wzmacniając rolę planowania w tym procesie. Maria Królikowska-Olczak, „Wpływ zasad prawa zamówień publicznych na efektywność ekonomiczną zamówień publicznych” *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 4101 (2022): 948–949.

7 | Zasada legalizmu

Zasada legalizmu wprowadza nakaz udzielenia zamówienia wykonawcy wybranemu zgodnie z przepisami ustawy – Prawo zamówień publicznych. *Clou* tego obowiązku o charakterze czynnym jest przeprowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia w sposób, który zapewni prawidłowe stosowanie u.p.z.p. przy wyłonieniu wykonawcy. Postępowanie w sprawie udzielenia zamówienia stanowi urzeczywistnienie założeń zasady legalizmu w sytuacji, gdy zamawiający powierzy wykonanie zamówienia tylko takiemu wykonawcy, który uczestniczył w postępowaniu^[41], a więc wykonawcy, wobec którego nie zachodziły przesłanki wykluczenia z postępowania oraz wykonawcy, który złożył ofertę niepodlegającą odrzuceniu.

Podkreślić należy, że ściśle podporządkowane przepisom u.p.z.p. są również inne działania zamawiającego. Subiektywność oraz swoboda nie mogą dotyczyć wyboru trybu postępowania o udzielenie zamówienia czy też terminów, w których należy podejmować czynności w postępowaniu o udzielenie zamówienia. Nadto, zamawiający jest związany treścią dokumentów sporządzonych na potrzeby postępowania, w szczególności kryteriami oceny ofert wskazanymi w specyfikacji warunków zamówienia. Jeżeli zamawiający nie będzie przestrzegał kryteriów oceny ofert albo błędnie odrzuci ofertę, która w konsekwencji nie zostanie poddana ocenie, to swoim działaniem naruszy zasadę legalizmu. Każde naruszenie tego rodzaju uprawnia wykonawców do wniesienia odwołania, a w następnej kolejności skargi. Skorzystanie przez wykonawców ze środków zaskarżenia nie będzie jednak właściwe w przypadku, gdy zamawiający nie wybrał żadnego wykonawcy spośród biorących udział w postępowaniu, a postępowanie unieważnił.

8 | Zasada bezstronności i obiektywizmu

Z zasady bezstronności i obiektywizmu wynika, że czynności związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem postępowania o udzielenie zamówienia mogą wykonywać jedynie osoby zapewniające bezstronność i obiektywizm^[42].

⁴¹ Wyrok SO w Gdańsku z dnia 19 marca 2010 r., XII Ga 106/10, LEX nr 1713458.

⁴² Zgodzić należy się z poglądem, w myśl którego bez zasady bezstronności i obiektywizmu nie byłoby możliwe zapewnienie skuteczności pozostałym zasadom

Dokonane przez ustawodawcę rozróżnienie bezstronności i obiektywizmu świadczy o tym, iż na gruncie u.p.z.p. pojęcia te nie posiadają tożsamesgo znaczenia. Kwestia odrębności znaczeniowej bezstronności i obiektywizmu wymagała podkreślenia, gdyż w doktrynie są prezentowane w tym zakresie dwa stanowiska. Ich wspólnym mianownikiem jest analizowanie bezstronności oraz obiektywizmu w odniesieniu do osoby sędziego. Korzystając z dorobku nauki, przedstawić należy pogląd, zgodnie z którym bezstronność dotyczy stosunku sędziego do stron, podczas gdy obiektywizm nawiązuje do stosunku sędziego do sprawy^[43] oraz zdanie odmienne, w myśl którego bezstronność i obiektywizm funkcjonują jako synonimy^[44]. Wolę ustawodawcy w u.p.z.p. odzwierciedla pierwsze z zaprezentowanych stanowisk doktryny. Przenosząc jego treść na płaszczyznę zamówień uznać należy, że czynności związane z przygotowaniem i przeprowadzeniem postępowania o udzielenie zamówienia mogą być wykonywane wyłącznie przez osoby bezstronne, a więc osoby, które nie są w żaden sposób nastawione do wykonawców, oraz osoby obiektywne, przy czym obiektywizm należy rozumieć szerzej niż bezstronność, jako brak kierunkowego nastawienia do postępowania.

Prawodawstwo unijne określa sytuację, w której członkowie personelu instytucji zamawiającej lub dostawcy usług w zakresie obsługi zamówień działającego w imieniu instytucji zamawiającej biorący udział w prowadzeniu postępowania o udzielenie zamówienia lub mogący wpłynąć na wynik tego postępowania mają, bezpośrednio lub pośrednio, interes finansowy, ekonomiczny lub inny interes osobisty, który postrzegać można jako zagrażający ich bezstronności i niezależności w związku z postępowaniem o udzielenie zamówienia^[45], mianem konfliktu interesów. Zapobiegać jego powstaniu ma

wyrażonym w u.p.z.p., gdyż trudno jest mówić o realnej konkurencji oraz równości wykonawców bez obiektywizmu przy dokonywaniu ich wyboru. Łukasz Pasternak, „Zasady jawności oraz uczciwej konkurencji w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego” *Krytyka Prawa. Niezależne studia nad prawem* 7, nr 1 (2015): 377.

⁴³ Marian Cieślak, *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971), 299; wyrok SA w Warszawie z dnia 12 września 2018 r., II AKa 217/18, LEX nr 2561200.

⁴⁴ Jerzy Wróblewski, *Wartość a decyzja sądowa* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973), 155.

⁴⁵ Art. 24 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylającej dyrektywę 2004/18/WE (Dz.Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 65); art. 42 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/25/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie udzielania zamówień przez podmioty

instytucja wyłączenia osób określonych w art. 56 ust. 1 i 3 u.p.z.p., które występują po stronie zamawiającego.

9 | Zasada jawności

Jawność postępowania o udzielenie zamówienia publicznego jako zasada została zadeklarowana w art. 18 ust. 1 u.p.z.p. Obejmuje ona całe postępowanie, od momentu wszczęcia do zakończenia, a obowiązek jej przestrzegania spoczywa zarówno na zamawiającym, jak i na wykonawcach, którzy biorą udział w danym postępowaniu. Na zasadę jawności należy jednak patrzeć dwutorowo. Jej obecność w postępowaniu zamówieniowym jest dostrzegalna nie tylko w stosunkach między uczestnikami postępowania (jawność wewnętrzna), ale również w odniesieniu do wszystkich osób zainteresowanych postępowaniem (jawność zewnętrzna). Stanowi ona swego rodzaju mechanizm kontrolny, dzięki któremu możliwe staje się sprawdzenie, czy działania zamawiającego nie naruszają zasad uczciwej konkurencji oraz równego traktowania wykonawców^[46]. Służąc realizacji innych zasad udzielania zamówień, jawność wyznacza wyższe standardy dla szeregu czynności podejmowanych w postępowaniu. Okoliczność, że dokumenty i oświadczenia będące podstawą działań zamawiających i wykonawców są ujawniane, skłania ich autorów do większej dbałości o dokładność przekazu, jego racjonalność i zasadność.

Obowiązeki, jakie zasada jawności nakłada na zamawiających, sprowadzają się m.in. do konieczności publikowania ogłoszenia o zamówieniu, specyfikacji warunków zamówienia, załączników do tych dokumentów, a także do upubliczniania wyjaśnień treści SWZ, informacji o wyborze najkorzystniejszej oferty, protokołu postępowania czy też informacji o unieważnieniu postępowania. W przypadku wykonawców zasada jawności przewiduje ujawnienie we właściwym czasie – na wniosek zainteresowanych podmiotów, które w tych okolicznościach występują w roli strażników transparentności – ofert wykonawców, ich oświadczeń i załączników do dokumentów składanych w postępowaniu. Uzasadnienie zastrzeżenia tajemnicy przedsiębiorstwa nie może być zastrzeżone jako tajemnica przedsiębiorstwa, bowiem służy ono weryfikacji

działające w sektorach gospodarki wodnej, energetyki, transportu i usług pocztowych, uchylającej dyrektywę 2004/17/WE (Dz.Urz. UE L 94 z 28.03.2014, s. 243).

⁴⁶ Pasternak, „Zasady jawności oraz uczciwej konkurencji”, 367.

prawidłowości wykazania przez wykonawcę objęcia tajemnicą przedsiębiorstwa przekazywanych informacji^[47].

10 | Zasada pisemności

Zachowaniu standardów transparentności w ramach postępowań o udzielenie zamówienia sprzyja wymóg prowadzenia tych postępowań pisemnie. Przez pisemność należy rozumieć wyrażanie informacji przy użyciu wyrazów, cyfr lub innych znaków pisańskich, które można odczytać i powielić, w tym przekazywanych przy użyciu środków komunikacji elektronicznej^[48]. Zasada pisemności przede wszystkim określa formę, w jakiej ma odbywać się komunikacja między zamawiającym oraz wykonawcami. Zgodnie z nią wszystkie dokumenty, oświadczenia woli, zawiadomienia, a także wyjaśnienia stron postępowania muszą być sporządzane na piśmie. W konsekwencji wykluczone jest dokonywanie ustaleń przez telefon bądź też przy wykorzystaniu narzędzi służących do organizowania wideokonferencji, bez ich następczego utrwalenia. Ta sama forma została przewidziana dla dokumentowania przebiegu postępowania przez zamawiającego.

Od zasady pisemności są przewidziane w ustawie wyjątki. Komunikacja ustna dopuszczalna jest w toku negocjacji lub dialogu oraz w odniesieniu do informacji, które nie są istotne, w szczególności nie dotyczą ogłoszenia o zamówieniu lub dokumentów zamówienia, wniosków o dopuszczenie do udziału w postępowaniu lub konkursie, potwierdzenia zainteresowania, ofert lub prac konkursowych, o ile jej treść jest udokumentowana^[49]. Korzystanie z możliwości porozumiewania się ustnie bez wątplenia przyspiesza kolejne czynności postępowania o udzielenie zamówienia, a więc wpływa na jego usprawnienie. Nietrudno też dopatrzeć się tu związków z ekonomiką, która przemawia za ograniczeniem kosztów biurokratycznych obciążeń. W przypadkach, gdy forma ustna nie wpływa negatywnie na proces weryfikacji dokonanych czynności, zasadne wydaje się dozwoleństwo na jej wykorzystanie w zakresie zaproponowanym przez ustawodawcę.

⁴⁷ Wyrok KIO z dnia 31 stycznia 2024 r., KIO 101/24, LEX nr 3698920.

⁴⁸ Art. 7 pkt 16 u.p.z.p.

⁴⁹ Art. 61 ust. 2 u.p.z.p.

11 | Zasada prowadzenia postępowania w języku polskim

Zasada prowadzenia postępowania w języku polskim jest dyrektywą, która w przypadku zamawiających będących podmiotami wykonującymi zadania publiczne na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej funkcjonuje w oparciu o podwójną podstawę prawną. Źródłem obowiązku, którego treść wyraża owa zasada, są ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim⁵⁰ oraz u.p.z.p. Jak zostało wspomniane, pierwsza z wymienionych ustaw obowiązek stosowania języka polskiego, a przez to również obowiązek prowadzenia postępowania w języku polskim odnosi do zamawiających, którzy posiadają status podmiotów wykonujących zadania publiczne. Natomiast druga ustawa tenże obowiązek nakłada na wszystkich zamawiających. Prowadzenie postępowania o udzielenie zamówienia w języku polskim związane jest z koniecznością posługiwania się tym językiem przez zamawiających w procesie komunikacji z wykonawcami. W konsekwencji wszystkie dokumenty zamówienia, ogłoszenia, protokoły oraz wyjaśnienia muszą być sporządzone w języku polskim.

Zanim podjęty zostanie temat wyjątków od zasady prowadzenia postępowania w języku polskim, wspomnieć należy, iż obowiązek wyrażony w analizowanej zasadzie adresowany jest w równym stopniu do wykonawców. Nie jest to wprawdzie dokładne odbicie lustrzane obowiązku zamawiających, gdyż wykonawcy nie mają możliwości prowadzenia postępowania, ale oni również muszą używać języka polskiego, podejmując czynności w postępowaniu o udzielenie zamówienia. Przechodząc do wyjątków, zacząć należy od tego, że dotyczą one sytuacji, gdy zamawiający może odstąpić od stosowania zasady prowadzenia postępowania w języku polskim. Jak stanowi art. 20 ust. 4 u.p.z.p. w uzasadnionych przypadkach zamawiający może sporządzać dokumenty oraz dokonywać niektórych czynności w postępowaniu zamówieniowym w jednym z języków powszechnie używanych w handlu międzynarodowym lub języku kraju, w którym to zamówienie jest udzielane. Od decyzji zamawiającego zależy również dopuszczalność odstąpienia od analizowanej zasady przez wykonawców. Art. 20 ust. 3 u.p.z.p. wskazuje, iż w uzasadnionych przypadkach zamawiający może dopuścić możliwość złożenia wniosku o dopuszczenie do udziału w

⁵⁰ Art. 5 ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 672 ze zm.).

postępowaniu, oferty, oświadczeń lub innych dokumentów w jednym z języków powszechnie używanych w handlu międzynarodowym lub języku kraju, w którym zamówienie jest udzielane. Ponadto nie jest wskazane, aby wykonawcy dokonywali tłumaczenia na język polski nazw, zwrotów czy też określeń, które są powszechnie używane w języku obcym^[51].

12 | Wnioski

Zasady udzielania zamówień publicznych można uznać za filar, na którym powinny opierać się wszystkie działania podejmowane w ramach procedur zamówieniowych. Znamienna dla określenia pozycji tych norm prawnych na tle innych norm jest nie tylko interpretacja woli ustawodawcy, który nazywając je zasadami, *explicite* przyznał im doniosłą rolę wprowadzania wartości do zamówień publicznych, ale równie istotny jest fakt, że afirmują one wartości, które gwarantują zachowanie integralności rynku zamówień publicznych oraz jego stabilność. Uwzględniając te korzyści gospodarcze, jak również korzyści poszczególnych zamawiających i być może przede wszystkim korzyści wykonawców, jakie wiążą się z respektowaniem zasad udzielania zamówień, uzasadnione jest oczekiwanie, że zamawiający i wykonawcy będą postępowali zgodnie z wartościami, które wyrażają te zasady. Aby tak się stało, zamawiający i wykonawcy muszą wiedzieć, w jaki sposób postępować, czyli jakie spoczywają na nich obowiązki. Bez wątpienia sama znajomość normatywnej postaci wartości nie wystarczy.

Wzorce powinnego zachowania można wywodzić z zasad, ale trzeba liczyć się z tym, że będą one sformułowane na dużym poziomie ogólności (w tej formie, jak się wydaje, mogą wyznaczać jedynie kierunki działań adresatów). W sprecyzowanej formie występują natomiast w przepisach u.p.z.p., a ich rozwijaniem i wyjaśnianiem zajmują się organy orzekające i przedstawiciele doktryny. Łączenie obowiązków z konkretnymi zasadami udzielania zamówień nie jest *ars gratia artis*, w szczególności dla podmiotów, które chcą skorzystać ze środków ochrony prawnej. Jeżeli wykonawca zarzuca zamawiającemu podjęcie czynności niezgodnej z u.p.z.p. albo zaniechanie podjęcia czynności, do której ten drugi był obowiązany na podstawie u.p.z.p., to może wskazywać jednocześnie na naruszenie zasady udzielania zamówień. W ten sposób nie tylko

⁵¹ Wyrok KIO z dnia 11 września 2020 r., KIO 1731/20, LEX nr 3067079.

wzmacnia swoją argumentację, ale pokazuje również organowi orzekającemu skalę nieprawidłowości. Znajomość zasad udzielania zamówień i związanych z nimi obowiązków przez zamawiających zabezpiecza ich przed postępowaniami przed KIO, a w dalszej kolejności przed postępowaniami przed Sądem Okręgowym w Warszawie – sądem zamówień publicznych – czy też nawet Sądem Najwyższym.

Bibliografia

- Cieślak, Marian. *Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971.
- Dzierżanowski, Włodzimierz. „Zasada przejrzystości”, [w:] *Leksykon zamówień publicznych*, red. Włodzimierz Dzierżanowski, Małgorzata Sieradzka, Przemysław Szustakiewicz, 474. Warszawa: Wolters Kluwer, 2021.
- Klich, Grzegorz. „Zasada przejrzystości postępowania o udzielenie zamówienia publicznego” *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 497 (2017): 82.
- Kordela, Marzena. „Zasady prawa jako normatywna postać wartości” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 68, nr 1 (2006): 41.
- Kowalczyk, Ewaryst. „Koncepcja normatywna warunków zamówienia publicznego” *Studia Prawnoustrojowe*, nr 53 (2021): 330.
- Królikowska-Olczak, Maria. „Równe traktowanie wykonawców w zamówieniach publicznych”, [w:] *Leksykon prawa zamówień publicznych*, red. Andrzej Powalowski, 248. Warszawa: C.H. Beck, 2014.
- Królikowska-Olczak, Maria. „Wpływ zasad prawa zamówień publicznych na efektywność ekonomiczną zamówień publicznych” *Acta Universitatis Wratislaviensis*, nr 4101 (2022): 948–949.
- Leszczyński, Leszek, Grzegorz Maroń. „Pojęcie i treść zasad prawa oraz generalnych klauzul odsyłających. Uwagi porównawcze” *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio G* 60, nr 1 (2013): 81.
- Lotko, Ewa. „Zasada efektywności a konkurencyjność polskiego rynku zamówień publicznych” *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 74, nr 11 (2021): 40.
- Nowińska, Ewa. „Art. 3”, [w:] Ewa Nowińska, Krystyna Szczepanowska-Kozłowska, *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, 89. Warszawa: Wolters Kluwer, 2018.
- Pasternak, Łukasz. „Zasady jawności oraz uczciwej konkurencji w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego” *Krytyka Prawa. Niezależne studia nad prawem* 7, nr 1 (2015): 377.

- Powałowski, Andrzej. „Ochrona konkurencji w prawie zamówień publicznych”, [w:] *Prawo zamówień publicznych. Stan obecny i kierunki zmian*, red. Henryk Nowicki, Paweł Nowicki, 108. Wrocław: Presscom, 2015.
- Rutkowska, Anna. „Teoretyczne aspekty efektywności – pojęcie i metody pomiaru” *Zarządzanie i Finanse* 11, nr 1, cz. 4 (2013): 439 i n.
- Sondel, Janusz. *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*. Kraków: Universitas, 2006.
- Szustakiewicz, Przemysław. *Zasady prawa zamówień publicznych*. Warszawa: Wydawnictwo Publicus, 2007.
- Taraszkiewicz, Magdalena. „Zasada proporcjonalności a warunki udziału w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego” *Prawo Budżetowe Państwa i Samorządu* 10, nr 2 (2022): 57.
- Thieme, Hans Jörg. *Spółeczna gospodarka rynkowa*, tłum. Monika Trojan. Warszawa: C.H. Beck, 1995.
- Wróblewski, Jerzy. *Wartość a decyzja sądowa*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1973.
- Zaborowski, Mariusz. „Cel i funkcje zamówień publicznych” *Optimum. Economic Studies*, nr 3 (2019): 156.

This article is published under a Creative Commons Attribution 4.0 International license.
For guidelines on the permitted uses refer to
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>